

Svetlana Stanțieru

NOTE DESPRE PROCESUL DE RENEOLOGIZARE

E axiomatic faptul că în lume totul se schimbă, „uneori brusc, vizibil, alteori lin, imperceptibil, dar în niciun moment mișcarea nu încetează” [6, p. 77]. Nimic pe lume nu rămâne neschimbat și limba se supune și ea acestei legi generale [7, p. 256]. Cu alte cuvinte, limba se schimbă permanent, nu este ceva fix, dat o dată pentru totdeauna. Ea se schimbă „fie prin voința vorbitorilor (în special a celor cu un anumit statut din punctul de vedere al cunoștințelor), fie fără voința lor (și, eventual, chiar fără ca aceștia să fie conștienți de aceasta)” [12, p. 89].

Limba urmează o cale de dezvoltare ascendentă, ea trebuie să corespundă în permanență necesităților de comunicare ce se modifică și se renovează continuu.

Conceptul pus în discuție în prezentul demers relansează o problemă mai veche și anume cea a raportului limbă-societate. Deși la ora actuală se vorbește frecvent în literatura de specialitate românească despre un proces de *neologizare*, termenul ca atare nu este „omologat” până în prezent în dicționarele de specialitate. Îl întâlnim însă în dicționarele generale (*DEXI*) cu explicația „(lingv.) Acțiunea de a *neologiza* și rezultatul ei”, iar *a neologiza* – „a utiliza sau a inventa neologisme. A da un aspect voit neologic”. În această ordine de idei, considerăm oportun a defini și *neologismul*. O definiție plauzibilă în acest sens (din șirul definițiilor existente) ni s-a părut cea cuprinsă în același *DEXI* „1. Cuvânt nou, împrumutat dintr-o limbă străină (în epoca modernă) sau creat recent (prin mijloace proprii) în limba respectivă din acest împrumut. 2. Accepție nouă a unui cuvânt”. Propunându-ne să abordăm conceptul de *reneologizare*, care, evident, nu este înregistrat în dicționare, ne interesează sensul al doilea din definiția neologismului.

Or unul dintre cele mai interesante aspecte ale dinamicii vocabularului și totodată unul din cele mai mobile elemente ale unei limbi este sensul cuvântului. După anii '90, am fost martorii unor schimbări ce s-au produs în societate și care, firește, și-au lăsat amprenta și asupra vocabularului. Mioara Avram, analizând principalele trăsături caracteristice ale vocabularului românesc actual, relevă că acestea „privesc, pe de o parte, apariția de cuvinte și sensuri noi și, pe de alta, treceri reciproce între fondul activ și cel pasiv” [1, p. 3].

Se știe că unele cuvinte sunt legate de o anumită realitate care dispare foarte repede, ca de exemplu cuvintele privind moda. Uneori, aceste cuvinte legate de o anumită realitate trecătoare pot fi reluate după ce au dispărut. Astfel, un cuvânt oarecare dispare când un lucru nu mai e la modă și e reluat când același lucru e iar la modă. În acest sens, se vorbește de un proces de reactivare, reactualizare a cuvintelor în limbă. Prin urmare, schimbările ce au avut loc în societate în anii '90 au antrenat readucerea în uz a unor cuvinte care au fost trecute în vocabularul pasiv, astfel „între fondul activ și cel pasiv au avut loc treceri în ambele direcții” (tipică este situația cuplului *miliție* – *poliție*, cu derivatele lor). Fiind oglinda unei perioade de mari și variate schimbări în viața societății românești (schimbare de regim social-politic, trecerea la economia de piață, deschidere spre Occident), vocabularul limbii române, conchide Mioara Avram, a suferit mari schimbări [1, p. 5].

Exemplele sunt la îndemâna oricui în cazul unor termeni economici sau administrativ-politici ca *accize*, *dividend*, *parchet*, *perfect*, *primar*, *primărie*. În această ordine de idei,

Iorgu Iordan motivează că „denumirile *județ, primar, primărie* sunt reintroduse în circulația activă prin reorganizarea administrativă și teritorială a țării” [11, p. 291], iar Liviu Groza precizează că denumirile de instituții „*bursă, jandarmerie, parchet, prefectură* au avut o poziție oscilantă, în sensul că au fost termeni uzuali până la sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial, după care au ieșit din uz, pentru ca după 1990 să fie din nou folosiți” [9, p. 61].

Și în sfera învățământului au reintrat lexemele: *gimnaziu* și derivatele lui (*gimnazial, gimnazist*), *liceu* (*liceal, licean*), *colegiu, bacalaureat*.

Din punctul de vedere al limbii române în ansamblu acestea nu sunt noutăți; din punctul de vedere al vorbitorilor din generația tânără, care nu a apucat să le cunoască în regimul trecut nici ca „istorisme”, ele sunt noutăți [2, p. 31]. Astfel, putem considera că e vorba de un proces de reneologizare a acestor noțiuni. Deci, prin *reneologizare* vom înțelege procesul lexical care constă în actualizarea unui lexem din fondul pasiv în cel activ.

Ținem să menționăm că pentru fenomenul în discuție, în literatura de specialitate nu există un termen propriu-zis. Cercetătorii utilizează în acest sens termeni ca „reabilitare” [14, p. 76; 5, p. 57], „reactivare” [10, p. 8; 8, p. 41], „reactualizare” [9, p. 61], „revitalizare” [13, p. 35], „cuvinte reînviată” [3, p. 84] etc.

Or, lexicul limbii române, fiind un sistem dinamic, se îmbogățește nu doar cu împrumuturi și cuvinte nou create pe terenul limbii române, dar și cu lexeme din fondul pasiv. Lexicul reactivat ține de diverse sfere de activitate: religie, economie, învățământ, artă, medicină populară, armată, administrație, judecătorie etc.

O altă modificare care afectează lexicul limbii actuale o constituie reorganizarea semnificației unor cuvinte (ca *domn, doamnă, Dumnezeu, hram, independență, bonă*) ca urmare a schimbării valorilor conotative și a modificării raporturilor dintre denotație și conotație.

Schimbările semantice de acest fel au afectat, în general, termenii cu implicații sociale, ideologice, politice și administrative. Așa sunt, de exemplu, *activist, bolșevic, comunism, colhoz, marxism, tovarăș* sau grupări ca *gazetă de perete, atitudine de clasă, economie socialistă, întrecere socialistă, educație comunistă, soviet sătesc, secretar de partid* și multe altele, care au dezvoltat în etapa actuală o conotație negativă în locul celei pozitive (sau neutre) anterioare. Având o întrebuințare limitată, aceste cuvinte (sintagme), „sunt pe cale de a cădea în desuetudine” [13, p. 33].

Paralel s-a produs „reabilitarea” conotativă a unor termeni cum sunt *capital, capitalism, capitalist, profit, proprietar, religios* sau a unor combinații ca *proprietate particulară, economie capitalistă* ș.a. Preferința vorbitorilor – cel puțin într-o primă etapă – pentru sintagma *economie de piață* în defavoarea formulării *economie capitalistă*, cu care a fost, până la un moment dat, perfect echivalentă, își regăsește explicația în persistența conotației negative anterioare, rezultat al presiunii „limbajului de lemn” a vocabulei *capitalist*, care a continuat, un timp, să intimideze pe vorbitori [10, p. 7]. Iar termeni ca *șomaj, foame, criză, dictator, mizerie*, deși cu vechime în limba română, de cele mai multe ori desemnau „realități occidentale”, iar acest lucru nu putea să nu-și lase amprenta asupra înțelegerii preconcepute a acestora.

Așadar, cuvintele se schimbă și fiindcă sunt legate de relațiile sociale, de anumite categorii sociale, de raportul dintre aceste categorii. E concludentă, în această ordine de idei, afirmația lingvistului Ioan Oprea: „În general, schimbarea este o modificare, o transformare sau o prefacere, parțială sau totală, a unei entități, ceea ce presupune că ea întrunește mai multe grade de manifestare, fiindcă ea poate avea loc între anumite limite cu posibilitatea

ca entitatea să-și păstreze identitatea și să fie considerată că este aceeași realitate, chiar dacă sub unele aspecte nu mai este, sau poate avea loc într-o manieră atât de profundă, încât entitatea devine altceva și este considerată o altă realitate” [12, p. 90].

După cum s-a văzut, viața cuvintelor este foarte agitată, iar „concuranța se manifestă și aici destul de dur, cu promovări și disponibilizări, cu marginalizări dubioase, dar și cu reabilitări spectaculoase [...]. Destinul unui cuvânt depinde de niște legi interne ale sistemului lingvistic, dar și de multe cauze exterioare, imprevizibile, care țin de evoluția comunității lingvistice sub toate aspectele: social, economic, psihologic etc.” [8, p. 30].

Studierea noutăților lexicale, a modificărilor semantice nu se reduce la o înregistrare impresionistă bazată pe propria experiență de vorbitor și nici la simpla verificare și confruntare cu dicționarele românești existente, ci impune o documentare mult mai bogată și o atentă trecere a lor prin filtrul interpretării lingvistului.

Referințe bibliografice

1. Mioara Avram. *Vocabularul actual al limbii române*. În: *Limba și literatura română*, 1997, nr. 3, p. 3-5.
2. Mioara Avram. *Noutăți reale și noutăți aparente în vocabularul românesc actual*. În: *Limba și literatură*, 1998, nr. 1, p. 31-35.
3. Nicolae Corlăteanu. *Încadrarea lingvistică în realitățile europene*. – Chișinău, Editura A.S.E.M., 2001.
4. *Dicționar explicativ ilustrat al limbii române (DEXI)*. – Chișinău, Arc: Gunivas, 2007.
5. Inga Druță. *Neologismul în structura stilistică a limbii române actuale*. – Chișinău, Elan poligraf SRL, 2007.
6. Alexandru Graur. *Studii de lingvistică generală. Variantă nouă*. – București, Editura Academiei, 1960.
7. Alexandru Graur. *Introducere în lingvistică*. – București, Editura Științifică, 1965.
8. Gligor Gruică. *Moda lingvistică 2007. Norma, uzul și abuzul*. – Pitești, Paralela 45, 2006.
9. Liviu Groza. *Elemente de lexicologie*. – București, HUMANITAS Educațional, 2004.
10. Valeria Guțu Romalo. *Nou și vechi în limba română actuală*. În: *Limba și literatură*, 1997, vol. III-IV, p. 5-9.
11. Iorgu Iordan, Vladimir Robu. *Limba română contemporană*. – București, Editura Didactică și Pedagogică, 1978.
12. Ioan Oprea. *Originea și condițiile schimbării lingvistice*. În: *Analele Universității „Ștefan cel Mare”*, Suceava, Seria Filologie, A. Lingvistică, tomul XII, nr. 2, 2006, p. 89-104.
13. Gheorghe Popa. *Fluctuații lexicale în româna actuală*. În: *Limba română*, Chișinău, 1996, nr. 5-6, p. 33-36.
14. Adriana Stoichițoiu-Ichim. *Vocabularul limbii române actuale. Dinamică, influențe, creativitate*. – București, Editura ALL EDUCATIONAL, 2001.

Universitatea de Stat „Alec Russo”
din Bălți